

ASPECTE ȘI PROBLEME PRIVIND ISTORIA VECHIE A CHINEI

DE

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA și SEBASTIAN MORINTZ

Călătoria efectuată în R. P. Chineză, în perioada 16 oct — 16 nov. 1977, ne-a oferit prilejul să cunoaștem multe din realizările arheologiei chineze. Vizitind orașele Pekin, Anyan, Loyan, Sian, Nankin, Tan ș.a., Shanghai și Canton, precum și alte localități și puncte de interes arheologic din preajma orașelor menționate, am reușit să ne facem o imagine amplă asupra activității arheologice din China. Am vizitat numeroase muzee, stațiuni și rezervații arheologice, am văzut minunate monumente istorice și am discutat cu numeroși arheologi chinezi. După eliberare arheologia chineză a cunoscut o mare dezvoltare. Pretutindeni se manifestă grija conducerii de partid și de stat pentru monumentele istoriei Chinei, începând cu epoca paleolitică și sfârșind cu epoca feudală tirzie. Modul în care sînt cercetate, conservate și valorificate din punct de vedere muzeistic monumentele arheologice și istorice poate fi apreciat ca exemplar.

În cele ce urmează ne vom referi la principalele rezultate la care a ajuns arheologia chineză în cunoașterea neoliticului, epocii bronzului și începutului epocii fierului.

Epoca neolitică este precedată de o perioadă caracterizată prin unelte microlitice. Nu se poate preciza în prezent dacă un asemenea utilaj aparține paleoliticului superior sau unei epoci mezolitice propriu-zise. Microlitele au trăsături specifice. Se remarcă lame foarte mici și unele de un tip neîntîlnit în Europa. Nu apar forme geometrice. Utilajul microlitic din China prezintă analogii în Vietnam, Coreea și America de Nord. Centrul genetic al acestor tipuri de unelte microlitice îl reprezintă, după părerea arheologilor chinezi, cîmpia Chinei răsăritene.

Nu este lămurită problema existenței unui neolitic aceric deși unele indicii în acest sens există.

Epoca neolitică din China se caracterizează în primul rînd prin ceramică pictată. Cele mai vechi datări pentru neoliticul cu ceramică pictată din China, stabilite pe baza C¹⁴, se plasează către sfîrșitul mileniului al V-lea î.e.n. Este evident însă că cele mai vechi aspecte neolitice cu ceramică pictată din China reprezintă stadiul neolitic deja evoluat ce presupune etape anterioare. Cîteva descoperiri din estul Chinei atestă și existența unor aspecte neolitice mai vechi caracterizate prin ceramică cu ornament „textil”. Ansamblul cultural corespunzător unor asemenea descoperiri nu este încă definit. Cea mai veche descoperire de acest gen făcută la Van Nien datează de la circa $8\,920 \pm 240$ î.e.n. În neoliticul din China ceramica cu ornament textil are o îndelungată existență. Chiar în stadiul avansat al neoliticului cu ceramică pictată nu lipsește specia mai grosolană cu ornament „textil”. Ea se va menține și la începutul epocii bronzului. Este lim-

pede că pe un fond neolitic vechi apare și ceramica de calitate superioară ornamentată cu pictură. Cultura reprezentativă a stadiului neolitic cu ceramică pictată este cultura denumită Ian șao după care urmează a doua etapă cu care se încheie în general în regiunile răsăritene neoliticul în China, etapă ilustrată de cultura denumită Lon șan, cind apar anumite elemente specifice culturii chineze și în epoca bronzului.

Cercetarea științifică a epocii neolitice în China a fost începută de străini. Pînă la eliberare în China a fost identificat doar un număr de peste 200 de așezări neolitice. Datorită avîntului cercetărilor arheologice, de după 1949, în prezent sînt identificate în China aproximativ 6 000 de așezări neolitice. Acestea sînt răspindite în întreaga Chină cu o frecvență mult mai mare în estul Chinei. Desimea maximă se constată pe cursul mijlociu și inferior al Fluviului Galben (Hoan-ho).

Cercetarea în anii puterii populare a numeroase așezări neolitice a dus la lămurirea multor probleme și în mod special a reușit să dea o imagine de ansamblu a intervalului de timp de la sfîrșitul mileniului al V-lea cînd apar numeroase așezări cu ceramică pictată șipînă la începutul mileniului al II-lea î.e.n., cînd începe epoca bronzului.

Urmărind problemele neoliticului Chinei și îndeosebi ale stadiului cu ceramică pictată, care preocupă de multă vreme pe specialiștii din lumea întreagă, am avut prilejul să cunoaștem direct din expozițiile muzeelor vizitate din zona Fluviului Galben, îndeosebi de la Pamp-o, de lîngă orașul Sian, precum și din stațiunea arheologică de la Tahă țun din apropierea orașului Țin țo, aspecte ale neoliticului dintr-o largă regiune de pe cursul mijlociu și inferior al Fluviului Galben. De asemenea, pe baza materialelor din expozițiile muzeelor și din depozitele acestora (Nankin și Shanghai) din zona cursului inferior al fluviului Ian țe, precum și într-o mică măsură din sud-estul Chinei, pînă la orașul Canton, inclusiv, ne-am documentat asupra unor aspecte neolitice înrudite din sud-estul Chinei.

Cultura reprezentativă a neoliticului cu ceramica pictată din zona centrală a Chinei răsăritene și în mod special din bazinul Fluviului Galben este cultura denumită Ian șao, sau într-un dialect regional din părțile sudice ale ariei sale, Nian țo (Nian zo). Cercetări întinse s-au făcut în provinciile Ho nan și Șan și.

Așezările sînt plasate pe marginea traseelor din apropierea apelor, avînd o întindere variabilă între 10 000 și 50 000 m². Depunerile neolitice, urmate de multe ori de altele din epoca bronzului, constituie uneori în sud-estul Chinei adevărate movile artificiale, asemănătoare *tell*-urilor din Orientul apropiat sau din sud-estul Europei. Interesant este faptul că denumirea *tanzî* (sau *tînzî*, movilă în limba chineză) corespundător după noi noțiunii de *tell* se întîlnește, ca și în Orientul Apropiat, în denumirea unor localități din China, fiind în legătură directă cu asemenea tipuri de așezări (de exemplu Ta tanzî).

Un element comun așezărilor neolitice din estul Chinei îl constituie fortificarea lor cu șant de apărare. Relativ la tipurile de locuințe, așezarea de la Pamp-o, care pînă în prezent este cea mai reprezentativă pentru neoliticul din China, fiind un model de săpătură arheologică și de conservare (o suprafață de 3 000 m² cu diverse complexe, printre care mai multe locuințe, păstrate *in situ*, este protejată de o clădire special construită)

ne-a oferit prilejul de a cunoaște bordeie pătrate, locuințe de formă rotundă și rectangulară. În ceea ce privește modul de construcție al locuințelor, unii arheologi chinezi sînt de părere că pereții au fost arși în mod intenționat înainte de construirea acoperișului. Alții consideră că nu este exclusă posibilitatea ca în unele cazuri arderea la roșu a ruinelor să se datoreze incendiului care a distrus locuințele. Tot la Panp-o se păstrează un cuptor de ars vase, avînd focarul și camera în care se ardeau vasele separate printr-o placă perforată pe margini.

Utilajul de piatră și de silex este în general asemănător tuturor culturilor neolitice. Se remarcă însă o serie de plăci subțiri rectangulare, bine șlefuite, avînd uneori la partea superioară un orificiu. Asemenea tip de unealtă, nelipsit în așezările neolitice din China și inexistent în neoliticul european, era folosit în agricultură și, în funcție de modul cum i se atașa coada de lemn, este considerat lopată, casma sau sapă. Spre deosebire de culturile neo-eneolitice din Europa, se remarcă lipsa totală a obiectelor de aramă, fapt care îndreptățește părerea arheologilor chinezi cu care am discutat, că pe teritoriul Chinei n-a existat o perioadă eneolitică.

În neoliticul cu ceramică pictată, în părțile nordice ale ariei sale, principala plantă cultivată era meiul, în timp ce în zonele sudice se cultiva orezul.

În așezările neolitice cercetate s-au găsit numeroase oase de porci și ciini și mai rar de bovine.

Materialul cel mai expresiv pentru definirea neoliticului chinez este ceramica. Întreaga evoluție a neoliticului din China arată existența ceramicii cu ornament „textil”. Perioada de înflorire a neoliticului din China este însă aceea cînd alături de ceramica cu ornament „textil” are o mare dezvoltare ceramica fină, ornamentată cu pictură. Pe baza studiului ceramicii și a precizărilor stratigrafice s-a ajuns la o periodizare valabilă în special pentru valea Fluviului Galben (Hoan ho) și pentru zona orașelor Nankin și Shanghai. Totodată s-au precizat mai multe aspecte regionale.

O grupă mai bine precizată este aceea cunoscută, după cum am spus, sub denumirea de cultura Ian șao (Nian ƣo) din zona Fluviului Galben. Contribuții deosebite în acest sens au adus cercetările de la Panp-o, Mia tiko și Tahă ƣun. Începutul primului orizont cronologic documentat la Panp-o se datează pe la 4100 î.e.n. Un al doilea orizont ilustrat cel mai bine de descoperirile de la Mia tiko datează de la mijlocul și a doua jumătate a mileniului al IV-lea î.e.n. Un al treilea orizont depășește limita dintre milenii al IV-lea și al III-lea î.e.n. În unele zone periferice cultura neolitică cu ceramică pictată dăinuie sub diverse aspecte mai mult decît în regiunile menționate mai sus, unde ceramica pictată se manifestă în formele ei „clasice”.

Ceramica neolitică pictată din China a fost modelată din lut fin. Arderea vaselor s-a făcut în cuptoare speciale, ca cel menționat, de la Panp-o.

Prin ardere vasele au obținut o culoare cărămidie cu nuanțe mai închise sau mai deschise. În prima perioadă a culturii Ian șao pentru pictură se foloseau culorile negru și roșu, iar în perioada a doua negru, roșu și alb. Ornamentarea consta din motive geometrice. Mult mai rar apar reprezentări antropomorfe sau zoomorfe (cerbi, pești), schematizate

pină la geometrism, sau motive vegetale. În perioada Ian șao tirzie ornamentarea cu pictură devine mai rară și mai simplă.

Tehnica ceramicii, formele și ornamentarea ceramicii neolitice din estul Chinei au în general asemănări în ceramica complexului Cucuteni-Tripolie. Totuși, atît formele, cît și motivistica ornamentală, observate cu atenție, arată deosebiri. Trebuie să subliniem de asemenea faptul că în neoliticul cu ceramică pictată din China lipsește aproape total plastica-antropomorfă atît de frecventă în neoliticul din Orientul Apropiat și din sud-estul Europei.

O mare importanță pentru cunoașterea unor probleme ale neoliticului din China, respectiv structura socială, credințele religioase, precum și tipul antropologic al creatorilor culturii ceramicii pictate îl are cercetarea necropolelor. Faptul că în necropola de la Panp-o s-au găsit grupuri de morminte de bărbați, separate de grupurile de morminte de femei, atestă un mod de organizare socială în care ginta (matriarhală, după cum subliniază arheologii chinezi) constituia în mod evident celula de bază a societății. Bărbații erau înmormințați în necropola ginte din care proveneau. Tipul antropologic al celor înhumați în necropolele așezărilor neolitice cu ceramică pictată din China este cel mongoloid și are foarte multă asemănare cu populații actuale din sudul Chinei. Această constatare se explică prin faptul că în nord au pătruns populații migratoare. Din nord o parte din vechile populații băștinașe au fost împinse spre sud, iar altă parte s-a amestecat cu cei veniți.

Mai menționăm că în așezările neolitice din China s-au descoperit morminte de copii, depuși în vase îngropate în cuprinsul așezărilor, în preajma locuințelor, sau chiar sub podeaua locuințelor. Asemenea practici sînt cunoscute și în culturile eneolitice din sud-estul Europei.

În cazul în care datările făcute pe baza analizei C¹⁴ se confirmă, rezultă că ceramica neolitică pictată din China apare mai tirziu decît în Anatolia, dar ceva mai timpuriu decît în complexul Cucuteni-Tripolie, neputînd fi vorba, după arheologii chinezi cu care am discutat, de o derivare a ceramicii pictate neolitice din China din cultura Tripolie.

Sfîrșitul culturii neolitice cu ceramică pictată din China de răsărit este deosebit de la o regiune la alta și are loc în momente diferite în cursul mileniului al III-lea î.e.n. În zona nordică a Chinei răsăritene și în mod special în valea Fluviului Galben cultura ceramicii pictate este urmată de o etapă neolitică tirzie cu trăsături specifice. Cultura reprezentativă a acestei etape este cea denumită de tip Lon șan care evoluează începînd aproximativ de la mijlocul mileniului al III-lea și pînă după 2000 î.e.n. În așezarea de la Mia ti ko ca și în alte așezări, a fost sesizat un aspect de tranziție de la cultura Ian șao la cultura Lon șan. În estul Chinei au fost identificate mai multe aspecte regionale ce prezintă elemente asemănătoare culturii Lon șan, reflectînd un nivel de dezvoltare social-economică asemănător.

Așezările culturii Lon șan erau similare celor din cultura Ian șao, dar de proporții mai mici, fiind delimitate cu șanțuri ce aveau funcția de împrejmuire și nu de apărare. Structura așezărilor este mai bine precizată. Tehnica de construcție a locuințelor mai avansată. Spre deosebire de perioada mai veche mormintele sînt duble, bărbat și femeie, situație considerată

drept argument pentru existența stadiului patriarhal, din care nu lipsesc nici manifestările începuturilor robiei patriarhale.

Agricultura era mai dezvoltată. Se foloseau săpăligi de piatră și de os și în continuare acele unelte agricole de forma unor plăci dreptunghiulare de piatră, perforate la partea superioară. Începând din această perioadă apar seceri de piatră, sau din valve de scoici, identice cu cele existente în Europa în prima perioadă a epocii bronzului (Krummesser). Continuă să se cultive meiul în nord și orezul în sud, dar există indicii că și în valea Fluviului Galben începuse să se cultive orezul. Oasele descoperite în așezări arată ponderea importantă a creșterii animalelor (porcul, oaia, boul, bivolul, calul și ciinele) și a păsărilor (găina) în economia culturii Lon șan.

Spre sfârșitul mileniului al III-lea încep să apară, foarte rar, obiecte de cupru.

Ceramica culturii Lon șan și a grupurilor culturale înrudite se remarcă printr-o tehnică nouă. Este neagră-cenușie, lustruită, fiind realizată în mare parte la roată. Se menține și poate chiar crește cantitativ categoria vaselor cu ornament de aspect „textil”. Vasele prezintă forme mai variate, între care se remarcă cele cu trei picioare.

Este greu de precizat sfârșitul propriu-zis al culturii Lon șan. Aceasta coincide în parte cu perioada legendarei dinastii Xia (Xsia) (secolele XXI—XVII î.e.n.). Se consideră că epoca bronzului în China începe în secolul al XVII-lea î.e.n. O deosebire marcantă între cultura Lon șan și începutul epocii bronzului, practic, nu se poate face. Dimpotrivă elemente specifice culturii Lon șan se mențin în cadrul unei evoluții neîntrerupte până târziu în epoca bronzului (secolele XVII—VI/V î.e.n.). Astfel stînd lucrurile cultura Lon șan poate fi considerată ca o primă cultură cu trăsături proprii chinezești. Spunem aceasta deoarece cultura neolitică cu ceramică pictată deși aparține aceleiași populații, are trăsături universal neolitice.

Într-un mediu cultural propriu etapei târzii a culturii Lon șan, începe, în secolul al XVII-lea, epoca bronzului și respectiv perioada corespunzătoare dinastiei Șan (Shang) (secolele XVII—XII î.e.n.).

Este de presupus că în primele secole ale mileniului al II-lea î.e.n. a avut loc o evoluție care a favorizat diferențierile sociale pe care le atestă izvoarele scrise târzii și le confirmă cercetările arheologice pentru începutul epocii bronzului, respectiv începutul orînduirii scalavagiste în China în cursul primelor secole ale mileniului al II-lea î.e.n.

În urma cercetărilor efectuate în ultima vreme de arheologii chinezi s-a ajuns la o periodizare a aspectelor culturale din vremea dinastiei Șan. Sînt deosebite astfel trei etape principale pe baza descoperirilor de la Ō li to din orașul Loyan, datînd din secolele XVII—XVI, Tîn to, secolele XVI—XIV și Anyan din secolele XIV—XII î.e.n.

Referitor la prima etapă, cercetările făcute în așezarea de la Ō li to au dat la iveală ruinele unui palat, cel mai vechi cunoscut pînă acum în China. Avea o suprafață de aproximativ 10 000 m². În ansamblu cultura etapei respective păstrează evidente moșteniri din cultura Lon șan. Obiectele de bronz sînt încă rare. În cuprinsul așezării, s-au găsit ateliere meșteșugărești. În morminte s-au descoperit obiecte de bronz (virfuri de săgeți, perle și un vas triped), precum și de jad. Ceramica era lucrată la roată. Pe un vas descoperit la Ō li to a fost

gravat dragonul, animal imaginar, sacru, care va fi permanent reprezentat în arta chineză pînă în perioada feudală tirzie. Subliniem descoperirea în aceeași așezare a unor oase de animale care păstrează inscripții.

Pentru etapa a doua se remarcă așezarea cu o grandioasă incintă de pămînt din cuprinsul actualului oraș Țin Ƨo. Incinta, un „zid” de pămînt bătut, lat de 21 m și înalt de 10 m avea lungimea de 6 960 m. În interior s-au găsit ruinele unui palat asemănător celui de la Ō li to. În afara incintei s-a identificat un atelier pentru prelucrarea bronzului. Aceleași perioade îi aparțin cîteva inscripții pe carapace de broască țestoasă.

Arheologii chinezi presupun că așezările din epoca bronzului de la Ō li to (Loyan) și de la Țin Ƨo reprezintă primele două capitale ale dinastiei Șan. În cursul secolului al XIV-lea capitala dinastiei Șan se mută în orașul In (Yin) ale cărui vestigii au fost identificate în vecinătatea actualului oraș Anyan (provincia Honan).

Așezarea de la Anyan prezintă o deosebită importanță pentru cunoașterea culturii epocii bronzului, perioada secolelor XIV—XI și respectiv sfîrșitul dinastiei Șan. Primele cercetări științifice s-au făcut acolo între 1928—1937. După eliberare zona vestigiilor orașului In a fost declarată „unitate principală de conservare”. S-au înființat apoi o stațiune de cercetare și o expoziție. Rezervația protejată prin lege cuprinde o suprafață de 24 hectare. Cercetările, făcute în anii puterii populare, au dat la lumină materiale de un interes științific excepțional pentru cunoașterea nivelului dezvoltării economico-sociale și culturale de la sfîrșitul perioadei Șan.

În așezarea de la Anyan au fost descoperite ruinele unui palat, ale unor case particulare. S-au găsit de asemenea resturile unor ateliere de obiecte de bronz și olane pentru canalizare. În morminte ale aristocraților s-au găsit numeroase obiecte de artă din bronz și jad și numeroși robi. Într-un singur mormînt descoperit în 1976 s-au găsit peste 200 obiecte de bronz (vase, oglinzi, clopote etc.) peste 400 de jad, 600 scoici ce erau utilizate ca monede și alte obiecte, în total peste 1 400. În mormînt au mai fost găsite și scheletele a 16 sclavi.

Așezările de la Loyan (Ō li to). Țin Ƨo și Anyan (In) reprezintă obiective arheologice de un deosebit interes, deoarece ilustrează evoluția culturii chineze din zona cursului inferior al Fluviului Galben din prima parte a epocii bronzului, corespunzătoare dinastiei Șan (secolele XVII—XI î.e.n.). Descoperirile din cele trei așezări evidențiază mari progrese și conturează în modul cel mai concret trăsăturile orînduirii sociale.

Există date care atestă că se practicau în agricultură irigațiile și că la arat se folosea în mod frecvent boul. În regiunile nordice ale Chinei se cultiva în primul rînd meiul, după care urmau griul, orzul, iar în valea Fluviului Galben orezul. În aceeași perioadă se creșteau viermi de mătase și se țeseau mătăsuri, meșteșug ale cărui începuturi erau însă mult mai vechi. O altă ocupație de bază era creșterea vitelor. În așezările din perioada Șan apar frecvent oase de porci, capre, oi, boi, bivoli și ciini.

În privința metalurgiei epocii bronzului cercetările atestă o situație specifică. Uneltele de bronz sînt rare, în general în epoca bronzului, cînd în schimb au o mare frecvență vase de bronz de dimensiuni diferite (uneori masive avînd zeci sau chiar sute de kilograme) bogat și variat ornamentate.

Numărul mare al vaselor de bronz în raport cu uneltele constituie o trăsătură particulară a metalurgiei bronzului din China. Adoptată în condițiile existenței claselor sociale, metalurgia bronzului a devenit în China un monopol al stăpînitorilor. Din bronz se turnau vase, podoabe și mai puțin arme. În asemenea împrejurări agricultura s-a dezvoltat în China pe baza metodelor tradiționale, folosind unelte de piatră, os și lemn. Situația se schimbă numai în parte în cursul secolului al XIV-lea cînd apar relativ rar culturi, dălți, cuțite, seceri etc., de bronz.

Numeroase obiecte descoperite în mormintele aristocraților și în mod special cele de jad și bronz evidențiază înaltul nivel artistic atins de producția meșteșugărească la sfîrșitul perioadei Șan.

În ceramică se observă clar continuitatea de la aceea de tip Lon șan la ceramica epocii bronzului din timpul dinastiei Șan. Predomină din nou ceramica cenușie lucrată la roată, însă cu forme mai variate, din care un prim loc îl ocupă tot vasele cu trei picioare. Se menține, în special în etapa timpurie, ilustrată prin așezarea de la Ō li to străvechiul ornament imprimat „textil”.

Imagina istorică a perioadei dinastiei Șan se completează în chip fericit prin numeroase inscripții. Puține în așezările Ō li to și Tîn ȝo asemenea inscripții pe carapace de broaște țestoase și pe omoplați de boi și cerbi s-au descoperit în număr impresionant la Anyan (160 000) dintre care aproximativ 6 000 au fost descifrate. Informațiile obținute pe această cale clarifică anumite aspecte economice, politice și culturale de la sfîrșitul perioadei Șan.

Descoperirile menționate de la Ō li to, Tîn ȝo și Anyan ilustrează evoluția istorică de pe un teritoriu relativ restrîns dominat de dinastia Șan, teritoriu plasat pe cursul inferior al Fluviului Galben. Aceasta nu înseamnă că cele prezentate se referă exclusiv la zona amintită. Materiale pe care am avut prilejul să le cercetăm în muzee din orașe situate în afara teritoriului dinastiei Șan, respectiv din orașele Sian, T’an șa, Nankin, Shanghai și Canton ilustrează, chiar dacă nu cu aceeași intensitate, un nivel de dezvoltare asemănător și totodată o cultură relativ uniformă în tot estul Chinei. O mențione aparte merită secerile de bronz din provincia Tșe kiang, expuse în muzeul orașului Shanghai, care permit urmărirea evoluției clare de la tipul de seceră cu buton la acela cu limbă la miner.

A doua perioadă a epocii bronzului în China corespunde secolelor XI—V î.e.n. Conform periodizării folosite în istoriografia chineză, pe baza evoluției social-politice și a celor mai importante evenimente politice în intervalul de timp care ne preocupă au fost deosebite două etape: cea corespunzătoare dinastiei Tjou (Djou) de Vest (1050—771) și cea corespunzătoare dinastiei Tjou de Est (771—256 î.e.n.). Este necesar de asemenea să amintim că etapa timpurie a epocii fierului, respectiv intervalul dintre 475 și 221, corespunde perioadei de tranziție de la orînduirea sclavagistă la orînduirea feudală. Continuăm expunerea în cadrul periodizării menționate mai sus.

Perioada corespunzătoare secolelor XI—VIII (dinastia Tjou de Vest) în ciuda frămîntărilor politice pe care le atestă izvoarele scrise continuă direct, sub raport tehnic și cultural, realizările din perioada anterioară, marcînd însă mari progrese.

Metalurgia bronzului cunoaște o remarcabilă dezvoltare, care se manifestă tot în producția vaselor de bronz. În mormintele aristocraților, dar și în depozite s-a găsit un mare număr de vase de bronz bogat ornamentate, purtând uneori inscripții. Un asemenea vas cântărește 820 kg. Inscripțiile vorbesc de danii de pământuri întinse și de sute de sclavi. S-au găsit depozite conținând zeci de vase de bronz. În mult mai mică măsură din bronz se turnau arme și unelte, între care se remarcă celturile cu secțiunea pătrată și un tip de lopeți cu manșonul în formă de celt.

În morminte ale aristocraților s-au găsit serii (de obicei în număr de 13) de clopote de bronz, frumos ornamentate, de dimensiuni diferite. Aceste clopote suspendate de o bară orizontală în ordinea mărimii lor constituiau un instrument muzical propriu antichității chineze.

Metalul alb pe care îl cunoaștem în țara noastră sub forma oglinzilor din mormintele sarmatice din secolele II—III e.n., cunoscut în China încă de la sfârșitul dinastiei Șan, era foarte răspândit în China în perioada secolelor XI—VIII i.e.n. Se realiza dintr-un aliaj special de cupru, plumb și cositor și era folosit la confecționarea oglinzilor.

Tehnica smălțuirii ceramicii, ale cărei începuturi datează din perioada dinastiei Șan, era mult mai răspândită în timpul dinastiei Țou de Vest.

În mod deosebit se remarcă nivelul tehnic și artistic pe care l-au atins, în perioada la care ne referim, prelucrarea jadului și a bronzului.

În perioada secolelor VIII—V i.e.n., corespunzătoare ultimei etape a epocii bronzului continuă vechile meșteșuguri, atingând un și mai mare rafinament. Apar mai multe arme de bronz (săbii și virfuri de lănci) și continuă producția instrumentului muzical alcătuit din serii de clopote de bronz de dimensiuni diferite. Remarcăm existența unor zăbale de bronz foarte asemănătoare celor din aceeași vreme din Europa. O nouă realizare a artei chineze de la sfârșitul perioadei (secolul al V-lea) o reprezintă vasele de lemn pictate și lăcuite cu o deosebită măiestrie. Această tehnică se va dezvolta mult în perioadele următoare.

Dezvoltarea comerțului a făcut necesară apariția unor „monede” metalice. În perioadele anterioare erau folosite în acest scop scoicile cauri. Acum apar monede în formă de mici lopățele de bronz, miniaturi ale unor obiecte de aceeași formă existente încă din perioada anterioară.

O contribuție deosebită pentru cunoașterea perioadei secolelor VIII—V i.e.n. au adus cercetările din orașul Loyan, unde a fost capitală în vremea dinastiei Țou de Est.

Secolele V—III i.e.n. corespund primei etape a epocii fierului și totodată perioadei de formare a orînduirii feudale. În această vreme continuă producția vaselor de bronz deosebit de frumos ornamentate. Uneori motivele ornamentale erau încrustate cu aur. Apar mai multe tipuri de monede de bronz imitind, într-o formă miniaturală, unelte sau arme de bronz. Armele și uneltele de fier intră în folosință curentă.

Din Mongolia interioară provin descoperiri hunice din secolul al III-lea i.e.n., respectiv cazane și pumnale de bronz, ca și podoabe de aur cu imagini zoomorfe. Asemenea obiecte sînt foarte asemănătoare celor din Europa, atribuite sciților. În secolul al IV-lea i.e.n. suverani din nordul Chinei încep construirea unor ziduri de apărare împotriva atacurilor hunilor.

După 246 î.e.n. Cheng Huangti, împărat din dinastia Cin, reușește să anexeze mai multe state, iar în 221 î.e.n. să încheie procesul de unificare a Chinei. În vremea sa se realizează unificarea scrierii, a legilor, a monedelor, a unităților de măsură și greutate. Împotriva pericolului reprezentat de triburile hunilor, începe, de-a lungul graniței de nord a Chinei, construirea marelui zid chinezesc.

Tot din secolul al III-lea î.e.n. datează și celebra descoperire de lângă Sian, din provincia Shan și, constând din 580 statui de luptători și 24 cai de lut ars, toate în mărime naturală, reprezentând doar o parte dintr-un complex mai mare, apreciat la circa 6 000 de statui de luptători.

Nu putem încheia fără a menționa vestitele descoperiri de la Mawangtuo, la periferia orașului Tan șă, din provincia Hunan. Acolo s-a descoperit în 1972, într-un mormint tumular, mumia unei aristocrate, foarte bine conservată, cu un inventar funerar excepțional de bogat. Tot acolo s-au găsit în 1973 încă două morminte tumulare, cu inventar similar. Numărul și varietatea obiectelor descoperite în cele trei morminte de la Mawangtuo reflectă stadiul înalt de dezvoltare social-economică și artistică din vremea dinastiei Han de Apus.

ASPECTS ET PROBLÈMES CONCERNANT L'HISTOIRE ANCIENNE DE LA CHINE

(RÉSUMÉ)

A l'occasion du voyage effectué en Chine du 16 octobre au 16 novembre 1977, les auteurs ont visité de nombreux instituts, musées et stations archéologiques.

Suivant les matériaux étudiés et les discussions portées avec les archéologues chinois on y présente sommairement les principaux résultats des recherches archéologiques de Chine, en commençant par le Paléolithique et finissant avec les débuts de l'époque féodale.